

Μνήμη και Σκέψεις για τις 29 Μαΐου 1453 και η Διαχρονική Ακηδία ¹

Εικοστή ενάτη Μαΐου 1453, η αποφράδα Τρίτη, ημέρα μνήμης μας γυρνά πίσω στα παιδικά μας χρόνια τότε που η τρεμάμενη φωνή του δασκάλου, με λόγο που διέπλαθε εθνικές συνειδήσεις, εξιστορούσε χωρίς τελειωμό την πολιορκία και δημιουργούσε έτσι το σκηνικό ζωντανής ρέουσας πραγματικότητας σαν να μην ήθελε να αποδεχθεί το τετελεσμένο γεγονός της πτώσης και να αποφύγει να αναφερθεί στην άλωση! Έτσι όμως έκτιζε στο αδιαμόρφωτο είναι μας, τις στέρεες πεποιθήσεις εθνικής συνείδησης, τις πεποιθήσεις του μαρμαρωμένου βασιλιά και του «πάλι με χρόνια με καιρούς..», που διατήρησαν άσβεστη τη φλόγα της απελευθέρωσης. Φεύ όμως η ιστορία δεν γράφεται με συναισθηματισμούς και μυθοπλασίες. **Γράφεται με αίμα και θυσίες.....**

Η αδέκαστη ιστορία μας λέγει ότι η άλωση της πόλης ήταν αργά ή γρήγορα αναπόφευκτη. Αλλά ποιας πόλης; Της πόλης φάντασμα του ένδοξου παρελθόντος ενός και πλέον εκατομμυρίου ανθρώπων πρωτεύουσας μιας απέραντης Αυτοκρατορίας που είχε συρρικνωθεί στη πόλη - αυτοκρατορία των πενήντα χιλιάδων. Τα αίτια; Πολλά: Το σχίσμα και επιδιώξεις του πάπα (χαρακτηριστικό το τελεσίγραφο του πάπα² το 1451 επί Κωνσταντίνου ΙΑ', τελευταίου Αυτοκράτορα), το καταλυτικό αποτέλεσμα των σταυροφοριών και ο κατακερματισμός της αυτοκρατορίας - δεσποτάτα, ηγεμονίες, φραγκικές και ιταλικές αποικίες στην κυρίως Ελλάδα και νησιά - τα εμπορικά προνόμια στους Γενουάτες του Πέραν, (διφορούμενης αν μη αισχρής και προδοτικής στάσης κατά την άλωση, η σταδιακή απώλεια εδαφών της Μικράς Ασίας με συνέπεια τη στέρηση εφοδίων και πολεμιστών. Κοντά σ' αυτά ήλθαν η ερήμωση της υπαίθρου από τη μισθοφορική συμμορία των Καταλανών, η φοβερή πανούκλα που θέρισε σημαντικό μέρος του πληθυσμού, οι επιδόσεις μας στο εθνικό άθλημα των εμφυλίων πολέμων και ερίδων, της διχόνοιας (ενωτικοί – ανθενωτικοί) για την άρση του σχίσματος και κάποια μικρότερης σημασίας, τα οποία θα αναφερθούν παρακάτω, που όμως όλα μαζί είχαν σημαντική επίδραση στην παρακμή της Αυτοκρατορίας και την οδήγησαν στην κατάλυσή της.

Τα περισσότερα προαναφερθέντα αίτια είναι εξωγενή και καλύπτουν μεγάλη χρονική περίοδο, τα εσωτερικά όμως αίτια που απαιτούσαν τη συνένωση των δυνάμεων της Αυτοκρατορίας και του ελληνισμού, τη δημιουργία αυτοκρατορικού στρατού και ναυτικού, τη σωστή εκτίμηση για τις εμφανείς προθέσεις του νέου, δυναμικού και ανερχόμενου εχθρού και την άμεση δράση για αντιμετώπισή του στα αρχικά στάδια, θεωρείται ότι έπαιξαν πολύ σοβαρότερο ρόλο στην άλωση και θα μπορούσαν αν αντιμετωπίζονταν σωστά να αντισταθμίσουν τα εξωγενή αίτια.

Αξίζει όμως να αναφερθούμε στο πώς αναδύθηκε η Οθωμανική Αυτοκρατορία γιατί έτσι θα έχουμε μελετήσει και τις δύο πλευρές ώστε να συναγάγουμε τα αναγκαία συμπεράσματα και να δούμε αν και πώς συσχετίζονται με τη σημερινή κατάσταση. Τα αρχικά τουρκικά νομαδικά φύλα της φυλής των Ογούζων από τα βόρεια της Μογγολίας τον 10ο αιώνα είχαν φθάσει Α. της λίμνης Αράλης και τον 11ο κατέλαβαν το Τουρκμενιστάν και την Περσία. Έτσι, αναπόφευκτα συγκρούστηκαν με το Βυζάντιο καθώς προσπάθησαν να εισχωρήσουν στη Β. Συρία και στη Μ. Ασία. Τα σύνορα των Τούρκων τα ήλεγχαν μωαμεθανοί άρχοντες φέροντες τον τίτλο του Γαζή υπερασπιστή της πίστης κάτι αντίστοιχο του χριστιανού ιππότη. Ουσιαστικά όμως ήταν πολεμιστές κατακτητές που ζούσαν από τις επιδρομές και τη λαφυραγώγηση και έτσι δεν κατέφευγαν στη

¹ Ακηδία: Εκ του κήδομαι=φροντίζω, μεριμνώ. Α-κηδία έλλειψη φροντίδας, μέριμνας.

² «Αν σεις, με τους ευγενείς σας και το λαό της Κωνσταντινούπολης, αποδέχεσθε το διάταγμα της ένωσης, θα μας βρείτε εμάς και τους σεβαστούς αδελφούς μας τους Καρδινάλιους της αγίας Ρωμαϊκής Εκκλησίας πάντοτε πρόθυμους να υποστηρίξουμε την τιμή σας και την αυτοκρατορία σας. Αλλ' αν σεις και ο λαός σας αρνείσθε να δεχθείτε το διάταγμα, θα μας αναγκάσετε να λάβουμε τα μέτρα που είναι αναγκαία για τη σωτηρία σας και για την τιμή Μας»

βαριά φορολόγηση, που αντίθετα εφάρμοζαν οι Βυζαντινοί, επεμβαίνοντας ελάχιστα στον εγχώριο πληθυσμό, ο οποίος αποδεχόταν την κυριαρχία τους αφού τους πρασάτευε από άλλους επιδρομείς.

Η νίκη των Σελτζούκων Τούρκων το 1071 μ.Χ. επί του ανομοιογενούς αυτοκρατορικού στρατού με Τούρκους μισθοφόρους στη μάχη του Μαντζικέρτ στο ανατολικό άκρο της Αυτοκρατορίας, παρότι περιορισμένης στρατιωτικής σημασίας, είχε σοβαρότατες πολιτικές επιπτώσεις, γιατί επιτάχυνε την απώλεια εδαφών στη Μ. Ασία και τον εξισλαμισμό των κατοίκων και επέβαλε το άνοιγμα της Αυτοκρατορίας στους Δυτικούς και στις σταυροφορίες. Είναι εντυπωσιακό το ότι εντός δεκαετίας το μείζον της Μ. Ασίας είχε περιέλθει στους Σελτζούκους Τούρκους, εκτός από την ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου. Την ίδια περίοδο είχαν δημιουργηθεί πολυάριθμα τουρκικά εμιράτα από τους Ογούζους Τούρκους σε όλη τη Μικρά Ασία από τα οποία το πιο δυναμικό ήταν του Γαζή αρχηγού Οσμάν³ ανατολικά του Ολύμπου της Βιθυνίας το 1281 μ.χ. Το κράτος των Σελτζούκων καταλύθηκε από τους Μογγόλους που είχαν κατακτήσει την Περσία το 1308μ.χ. και έσβησε η δυναστεία τους.

Η πολιτική του Οσμάν να επιτρέψει σε άλλους Γαζήδες ηγήτορες που ήθελαν να βρουν εδάφη για επιδρομές και λαφυραγώγηση και ταυτόχρονα η εισροή ενός συμπαγούς όγκου νομάδων κτηνοτρόφων που γύρευαν γη να εγκατασταθούν με τα κοπάδια τους, συνέβαλαν στην προοδευτική ενδυνάμωση του εμιράτου του και στην απορρόφηση όλων σχεδόν των άλλων. **Τότε θα έπρεπε να αντιδράσουν οι Βυζαντινοί ώστε να εξαλείψουν αυτό το εμιράτο αντί να αναλωθούν σε πολέμους με άλλα ασθενέστερα.** Εφαρμόζοντας οι Τούρκοι την τακτική αποκλεισμού και στέρησης των αναγκαιών τροφίμων κυρίευσαν ή ανάγκασαν σε παράδοση των πόλεων της Εφέσου, Προύσας, Νίκαιας, Νικομήδειας από το 1326 μέχρι το 1339 μ.Χ. γεγονός που οδήγησε στη συρρίκνωση του ελληνισμού στη Μ. Ασία. Τη συρρίκνωση αυτή που πήρε διαστάσεις γενοκτονίας την έζησε ο Ελληνισμός στην ίδια περιοχή.

Όμοια στρατηγική συρρίκνωσης του ελληνισμού και δυναμικής της παρουσίας εφαρμόζει η Τουρκία από τη δεκαετία του 1950 αρχίζοντας από το σημερινό ανατολικό άκρο του ελληνισμού στην Κωνσταντινούπολη και στην Κύπρο και εφαρμόζοντας τους σχεδιασμούς της με την σταδιακή προβολή και υποστήριξη διεκδικήσεων χωρίς βιασύνη από το 1974 επί του λοιπού ελλαδικού χώρου. Αυτό το επιτυγχάνει με την εκμετάλλευση οιασδήποτε ευκαιρίας τους παρέχουμε απερίσκεπτα εμείς, ενώ θα μπορούσαμε ενωμένοι και μελετημένα να είχαμε αντιστρέψει την κατάσταση και καταστρέψει τον αδύναμο τουρκικό στόλο της εισβολής, δεδομένου ότι είχαμε ναυτική και αεροπορική υπεροχή με σύγχρονο εξοπλισμό. Διαφορετική θα ήταν η θέση και η ισχύς της χώρας μας σήμερα. Η ένταξη της χώρας μας στο ΝΑΤΟ, την ΕΕ, και στη Δύση γενικότερα δεν έχει μέχρι στιγμής συνεισφέρει στην προστασία των συνόρων της έναντι των αναθεωρητικών Τούρκων (κάτι αντίστοιχο της τότε υποσχόμενης βοήθειας από τους Δυτικούς), γεγονός που υποδεικνύει ότι στη δύναμη αντιτάσεις δύναμη ισχυρού στρατού.

Δεν θεωρείται σκόπιμη η ονομαστική αναφορά στα πεπραγμένα των Αυτοκρατόρων ή Σουλτάνων προκειμένου να καταφανούν οι αδυναμίες και τα πολλά παράδοξα που διαπιστώνονται κυρίως στην πλευρά των πρώτων, των χριστιανών και τα οποία προκαλούν πικρία, θλίψη και προβληματισμό όπως: Οι δολοποκίες – μηχανοραφίες, στάσεις και εμφύλιοι πόλεμοι μεταξύ των διεκδικητών (αδελφών, υιών ή άλλων) για την κατάκτηση του θρόνου και περιοχών ερήμην του λαού. Οι όρκοι και συμφωνίες πίστωσης, ειλικρίνειας και αδελφοσύνης και η σχεδόν άμεση καταστρατήγησή τους. Η προσφυγή στη στρατιωτική βοήθεια από το Σουλτάνο για ανάκτηση του θρόνου και οι επονειδίστοι όροι που τη συνόδευαν (υποτέλεια, φόροι, στρατιωτική συνεργασία στην κατάληψη ελληνικών πόλεων υπέρ του Σουλτάνου π.χ. της Φιλαδέλφειας στη Μ. Ασία). Οι γάμοι θυγατέρων, ανιψιών Αυτοκρατόρων ή χριστιανών τέλος πάντων με Σουλτάνους για κατευνασμό των

³ Εξ ου και το όνομα Οσμανλήδες ή Οθωμανοί με μυθοπλασίες και προγόνους μέχρι τον Νώε! Ράνσιμαν Άλωση Κωνσταντινουπόλεως Σελ. 88.

τελευταίων. Η υπέρμετρη ενασχόληση με θεολογικής φύσεως ζητήματα ή η ανάμειξη της εκκλησίας σε κρατικά ζητήματα. Όσα συνοπτικά εξετάστησαν στην ενότητα αυτή συνιστούν αβίαστα χαρακτηριστικές περιπτώσεις ακηδίας για να μη λεχθεί ότι αποτελούν την επιτομή του ορισμού της.

Τα ανωτέρω και διάφορες άλλες ενέργειες ή παραλείψεις είχαν καταστήσει το Σουλτάνο επιδιαιτητή διαφορών ο οποίος τις εκμεταλλευόταν στο έπακρο υπέρ των επιδιώξεων του. Έτσι τα στρατεύματα που έστελναν για βοήθεια στο τέλος των επιχειρήσεων προέβαιναν σε λεηλασίες και καταστροφές κατά την προσφιλή τους τακτική και από το έτος 1354 μ.Χ. και μετά, αντί να επιστρέφουν στην όποια πατρίδα τους, έμεναν μονίμως στη Θράκη ή άλλες περιοχές, καταλαμβάνοντας προσωρινά το 1357 οχυρές θέσεις και φρούρια των Βυζαντινών όπως Καλλίπολη, Διδυμότειχο, Αδριανούπολη, με αφορμή την πτώση του σφετεριστή της εξουσίας Ιωάννη Κατακουζηνού τον οποίο υποστήριζε ο Σουλτάνος. Το 1365 επί Μουράτ Α' (από Ελληνίδα μητέρα) η Αδριανούπολη ανακαταλήφθηκε οριστικά και έγινε πρωτεύουσα των Οθωμανών ενώ η Κωνσταντινούπολη είχε απομονωθεί τελείως από την ξηρά και τα απέναντι ασιατικά προάστια της. Οι Τούρκοι προσδευτικά επεξέτειναν την κυριαρχία τους σε όλη τη Βαλκανική μέχρι το Δούναβη μετά την ήττα των Σέρβων το 1389 στο Κοσσυφοπέδιο.

Πολλές μάζες μωαμεθανών, εφαρμόζοντας στο ακέραιο την ενθάρρυνση του Σουλτάνου να ακολουθούν τους γαζήδες ηγήτορες και να εγκαθίστανται αμέσως στη χώρα που κατακτούσαν, προωθούνταν στα ευρωπαϊκά παράλια και στην ενδοχώρα συνοδευόμενοι από γυναικόπαιδα και τα κοπάδια τους. Το ίδιο συνέβη μετά την ήττα και αιχμαλωσία του Σουλτάνου Βαγιαζήτ από τον Τάρταρο Τιμούρ (Ταμερλάνος) στην Άγκυρα το 1402 μ.Χ. όταν πολλοί μωαμεθανοί έφευγαν έντρομοι προ του προελαύνοντος Τιμούρ και μεταφέρθηκαν στα ευρωπαϊκά παράλια με τα πλοία των Γενουατών, οι οποίοι πραγματοποίησαν σημαντικά κέρδη. Το 1410, κατά τον ιστορικό Δούκα, υπήρχαν περισσότεροι Τούρκοι στην Ευρώπη παρά στη Μ. Ασία. Οι μετακινήσεις αυτές θυμίζουν τις σημερινές μεταναστεύσεις οι οποίες συνοδεύονται από πλουτισμό των επιτηδείων και της επίσημης Τουρκίας με ευρωπαϊκά κονδύλια. Μην ξεχνάμε ότι την ίδια τακτική εφαρμόσε ο σύγχρονος Ατίλας στην Κύπρο, εποικίζοντας τα κατεχόμενα με Τούρκους και αλλοιώνοντας τη σύνθεση του πληθυσμού.

Μεγάλη αδράνεια και αμέλεια επέδειξαν οι Αυτοκράτορες αφ' ενός στην ύπαρξη ισχυρού στόλου που θα εμπόδιζε το στρατό των Σουλτάνων και των ακολουθούντων στιφών να πατήσουν το πόδι τους στην Ευρώπη (κατά τη άλωση της Πόλης οι Τούρκοι είχαν δεκαπλάσιο στόλο αν και ποιοτικώς κατώτερο) και αφ' ετέρου στη συγκρότηση ισχυρού γηγενούς στρατού πράγμα που έκαναν οι Σουλτάνοι εφαρμόζοντας την Αθηναϊκή μέθοδο στρατολόγησης της αρχαιότητας, μαζί με άλλα μέτρα αναδιοργάνωσης και εξοπλισμού με σύγχρονα μέσα όπως το μεγάλο πυροβόλο που κατέστρεψε το τείχος της Πόλης το 1453 και διευκόλυne την εισβολή των απίστων εντός των τειχών. Υπόψη ότι ο Ούγγρος κατασκευαστής του, ο Ουρβανός, είχε πρώτα προσεγγίσει τον Αυτοκράτορα ο οποίος τον έδιωξε λόγω υψηλού κόστους. Είναι άξιο παρατηρήσεως και συσχετισμού με το τότε, ότι οι σημερινοί Τούρκοι έχουν επιδοθεί σε μία εξοπλιστική φρενίτιδα με έμφαση στην ναυτική υπεροπλία προκειμένου να ελέγχουν αυτοί περιοχές του Αιγαίου και την Α. Μεσόγειο πράγμα που έχουν επιτύχει.

Ανεξάρτητα των ανωτέρω θλιβερών διαπιστώσεων θα πρέπει να τονίσουμε το υψηλό φρόνημα και την ανδρεία των αμυνομένων μπροστά στο καταιγιστικό πλήθος που είχε περικυκλώσει την Πόλη (150 χιλ. έναντι 7 χιλ.) και ιδιαίτερα την ανδρεία και γενναιοφροσύνη του Αυτοκράτορα τόσο ως μαχομένου πολεμιστή όσο και ως εμψυχωτή των συμπολεμιστών του με το αντίστοιχο «μολών λαβέ⁴» της αιώνιας παρακαταθήκης

⁴ «Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι, οὐτ' ἔμόν ἐστιν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ· κοινῇ γὰρ γνώμη πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν».

της φυλής μας⁵. Η πτώση σημειώνει το τέλος μια ιστορικής περιόδου του βυζαντινού πολιτισμού, κατά την οποία οι συγγραφείς και σχολιαστές του κλασσικού παρελθόντος διατήρησαν την επαφή με τη γραμματεία της αρχαιότητας και μεταλαμπάδευσαν στη Δύση το πνεύμα της, πράγμα που συνιστά μια προσφορά στην ανθρωπότητα δια της Αναγέννησης αρκετά χρόνια πριν την πτώση. Από καλλιτεχνικής και πνευματικής άποψης, η εποχή των Παλαιολόγων υπερέχει. Απόδειξη τούτου είναι ότι από το λαμπρό Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινουπόλεως αποφοίτησαν ή επηρεάστηκαν σπουδαίοι λόγιοι, φιλόσοφοι και διακεκριμένοι θεολόγοι της περιόδου όπως οι Γρηγοράς, Καβάσιλας, Κυδώνης, Ακίνδυνος, Παλαμάς, Βησσαρίων, Γεμιστός Πλήθων, Σχολάριος. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο πάπας Πίος Β΄ έγραφε ότι κάθε Ιταλός με αξιώσεις λογίου ισχυριζόταν ότι σπούδασε στην Κωνσταντινούπολη.

Παρά το θαύμα του '21 και των βαλκανικών πολέμων και την εποποιία του '40, έκτοτε «αλώσεις» δεν έχουν πάψει να ταλαιπωρούν τη χώρα μας (Μικρασιατική καταστροφή, εισβολή στην Κύπρο, εμφύλιος 1946-49) τελευταία μάλιστα να παίρνει τη μορφή της «εσωτερικής αλώσεως» με σωρευτικές δόσεις ακηδίας που οδηγούν στην αποδυνάμωση του Έθνους. Αναφέρονται χαρακτηριστικά: Ο υποβιβασμός της Παιδείας και η άνθιση της παραπαιδείας, η φθορά της γλώσσας και η αποσύνδεσή της από την πηγή της, η απαξίωση των αξιών και των προς αυτές κινήτρων, η ερήμωση της υπαίθρου, η υπογεννητικότητα και μαρασμός της φυλής, ο υποτονικός χειρισμός εθνικών θεμάτων χωρίς συναίνεση και στήριξη του λαού, η αδιαφορία του πνευματικού κόσμου σε αναγεννητικές πρωτοβουλίες, η διαφθορά και ρουσφετολογία, η μετανάστευση των ζωτικών δυνάμεων της χώρας, το αντιεπιχειρηματικό κράτος κλπ.

Παραμένουν όμως επιτακτικά πλείστα όσα ερωτήματα σε καθένα από τα προαναφερθέντα όπως: το κυρίαρχο, σε τί οφείλεται η ακηδία; Γίνεται σκόπιμα η υποβάθμιση παιδείας ή γιατί οι αρμόδιοι πιστεύουν ότι τα χειρίζονται και τα υπηρετούν καλλίτερα; Και δεν βλέπουν την αντίδραση όποτε αυτή εκδηλώνεται αυθεντικά και αυθόρμητα; Μήπως γιατί αυτά τα θέματα έχουν κόστος; Μα, για παράδειγμα, με την παραπαιδεία η κάθε οικογένεια επιβαρύνεται περισσότερο, με την οικονομική στήριξη πολυτέκνων διασφαλίζεται ο δυναμισμός του έθνους και η συνέχεια της φυλής και περιορίζεται η ανάγκη μεταναστών που και αυτή έχει τεράστιο κόστος και όχι μόνο οικονομικό. Είναι δύσκολη ή έχει κόστος η εξάλειψη της εισβολής ξενόγλωσσων λέξεων στον καθημερινό λόγο και την τηλεόραση; Σταμάτησε η ελληνική γλώσσα να είναι αρεστή και παραγωγική; Αν ναι γιατί; Πολλά τα αν και τα γιατί και κάνουν τα πράγματα πιο πολύπλοκα. Οπότε τί κάνουμε; Τα αφήνουμε στην τύχη τους, αναζητούμε αποσπασματικές λύσεις ή ψάχνουμε να βρούμε τον καταλύτη που θα διευκολύνει την επίλυσή τους;

Για να αποτινάξουμε τον ζυγό της «εσωτερικής άλωσης» χρειάζεται μια νέα ανοικτή και ανατρεπτική Μεγάλη Ιδέα που θα δημιουργεί το όραμα και θα διανοίγει την προοπτική της εσωτερικής ενδυνάμωσης της Χώρας κόντρα στα προαναφερθέντα εκφυλιστικά φαινόμενα. Πρέπει να ξυπνήσουν οι αριστείς του πνεύματος και η Ακαδημία. Δεν ξέρω αν η ολιστική παιδεία την οποία υπηρετούμε είναι από μόνη της αρκετή να καλύψει το χώρο της Μεγάλης Ιδέας ή θα απαιτήσει κάτι πιο σύμμικτο με άλλες συναφείς δραστηριότητες. Ας τις αναζητήσουμε με τη βοήθεια του δημιουργικού διαλόγου και των άλλων πρόσφορων εργαλείων γνώσης που έχει καθιερώσει ο σύνδεσμός μας.

Και επειδή θέλω να κλείσω αυτό το άρθρο με το πνεύμα της «αφελούς» νοσταλγίας που διαπνέει το προοίμιο του άρθρου, θεωρώ ότι η πτώση της Πόλης δεν είναι μια απλή εξιστόρηση αλλά μια μυσταγωγία

⁵ Γράφει ο ιστορικός Ράνσιμαν στο βιβλίο του Η άλωση της Κωνσταντινουπόλεως «..Όταν έπεσε ο αυτοκράτορας μαζί με την πεσμένη πόλη του, άρχισε η βασιλεία του αντίχριστου και η Ελλάδα θάφτηκε κάτω από τη γη, για να επιζήσει όπως καλύτερα μπορούσε. Το ότι ο Ελληνισμός δε χάθηκε ολοσχερώς, αποτελεί ένα φόρο τιμής προς την αστείρευτη ζωτικότητα και το θάρρος του ελληνικού φρονήματος.

και μια θεία κοινωνία των όσων η Εθνική Κιβωτός των παρακαταθηκών, των θρύλων, των δοξασιών, των παραδόσεων, των ελπίδων και των οραμάτων διαφυλάσσει και ότι **το αίμα και οι θυσίες, που αναφέρονται στο προοίμιο, χρειάζονται υψηλό φρόνημα που αναγεννιέται και αναβαπτίζεται σε αυτήν την Κιβωτό, που κάνει το όποιο όπλο κρατείς, δεν έχει σημασία της γνώσης ή του πολέμου, πιο δυνατό και αποτελεσματικό.** Κάνει τους ηγήτορες να οραματίζονται το τελευταίο Αυτοκράτορα πρωτοπόρο και συμπαραστάτη στη μάχη. Κάνει το μαχητή της ζωής, το φοιτητή, τον επιστήμονα να τον **εμπνέει** στον καθημερινό του μόχθο, όπως έκανε τους υπόδουλους Έλληνες για τετρακόσια χρόνια να κρατούν άσβεστη την ελπίδα της ανάστασης. Ας διαφυλάξουμε λοιπόν αυτή την Κιβωτό γιατί πιστεύω ότι σύντομα θα την χρειασθούμε.

Αθήνα, Μάϊος 2020

Μάρκος Γρηγόριος

Υ.Γ. Το άρθρο αυτό είχε γραφεί πριν ένα χρόνο ακριβώς κατόπιν σχετικής πρότασης του αξέχαστου Κοσμήτορα της Κιβωτού Ολιστικής Παιδείας του Γρηγόρη του Βελουδάκη και έκρινα σκόπιμο να το κοινοποιήσω ως αφιέρωμα στη μνήμη του.